

دانشکده اصول الدین

تهران

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

موضوع:

رفتارهای ممدوح در قرآن

استاد راهنما

دکتر سید محسن میرباقری

استاد مشاور

دکتر غلامحسین تاجری نسب

نگارش

مهین رضاییان

نیمسال اول سال تحصیلی ۹۱ - ۱۳۹۰

الف

كلية اصول الدين

طهران

قسم : علوم القرآن و الحديث
رسالة ماجستير

عنوانها :

الآداب الممدوح في القرآن

الاستاذ المشرف

الدكتور سيدمحسن ميرباقرى

الاستاذ المشاور

الدكتور غلامحسين تاجرينسب

اعداد

مهين رضايان

السنة

١٤٣٣

سپاسگزارى

با حمد و شكرانه خالق بى همتا و با صلوات بر پيامبر عظيم الشان اسلام و خاندان مطهرش.
با سپاس فراوان از تمامى اساتيد فرهيخته ام در دوران تحصيل، به ويژه جناب آقاى دكتور
سيد محسن مير باقرى و جناب آقاى دكتور غلامحسين تاجرى نسب كه در تدوين اين رساله
، راهنماى نگارنده بوده اند و با گراميداشت ياد پدر بزرگوار و مادر عزيزم كه در اين ايام تحصيلم
شمع وجودشان به خاموشى گراييد و باسپاس از خانواده ام كه در طول دوران تحصيل مرا
همراهى نمودند و به ويژه همسر م كه مرهون همراهى شايسته او هستم.

تقديم به: نگین انكشتری هستی .

جان جانان .

وجود مقدس رسول الله صلی الله علیه وآله

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
..... مقدمه	
..... فصل اول	۰
..... کلیات	۰
..... طرح مسئله (تعریف موضوع)	۱
..... اهمیت موضوع	۲
..... هدف از تحقیق	۳
..... سابقه تحقیق	۳
..... سوالات پژوهش	۴
..... فرضیه های پژوهش	۴
..... روش تجزیه و تحلیل استدلال	۴
..... جنبه جدید بودن و نوآوری پژوهش	۵
..... فصل دوم: اعمال ممدوح در ارتباط با خداوند	۶
..... رفتارهای ممدوح در ارتباط با خداوند «در محدوده عقیده و نظر»	۱۲
..... ۱-۱-۲- ذکر	۱۲
..... ۱-۱-۲- ذکر و یاد ذات احدیت «ذکر الله»	۱۲
..... ۱-۱-۲- ذکر نعمت های خداوند	۱۵
..... ۱-۱-۲- ذکر اسم و نام خداوند	۱۶
..... ۱-۲- ایمان	۱۸
..... ۱-۲-۱- نشانه های مومنین	۱۹
..... ۱-۲-۲- بشارت به اهل ایمان (فواید ایمان)	۲۰
..... ۱-۲-۳- مومن و ولایت الهی	۲۳
..... ۱-۲-۴- خطاب ها و فرمان های خدا به اهل ایمان	۲۳
..... ۱-۲-۵- جلوه های هایی از ایمان	۲۵
..... ۱-۲-۳- اعتصام به خداوند	۲۶
..... ۱-۲-۴- محبت و عنایت الهی	۲۷
..... ۱-۲-۴-۱- ارتباط بر مدار محبت	۲۸
..... ۱-۲-۴-۲- کلیدهای محبت خداوند	۲۹

- ۳۰ ۲-۱-۵ - خوف و خشیت
- ۳۱ ۲-۱-۵-۲ - جلوه هایی از خشیت خداوند
- ۳۲ ۲-۱-۵-۲ - جلوه های خوف از خداوند
- ۳۲ ۲-۱-۶ - تسلیم
- ۲-۱-۶-۱ - اوامر الهی و مورد تسلیم در برابر ذات حق
- ۳۳ ۲-۱-۷ - اخلاص
- ۳۴ ۲-۱-۷-۱ - نمایش اخلاص
- ۳۵ ۲-۱-۷-۱ - اعتماد به خداوند
- ۳۶ ۲-۱-۹ - تسبیح خداوند
- ۲-۲- اعمال ممدوح در ارتباط با خداوند» در محدوده
- ۳۸ عمل»
- ۳۹ ۲-۲-۱ - تقوا
- ۳۹ ۲-۲-۱-۲ - خداوند و متقین
- ۳۹ ۲-۲-۱-۳ - جایگاه متقین در آخرت
- ۴۰ ۲-۲-۱-۴ - رابطه تقوا و عمل
- ۲-۲-۱-۵ - ملازمت تقوا با رفتارهای ممدوح دیگر
- ۴۱
- ۴۲ ۲-۲-۱-۶ - آثار دیگر تقوا
- ۴۲ ۲-۲-۱-۷ - هشدار های الهی با «اتقوا»
- ۴۴ ۲-۲-۱-۹ - شرط تقوا
- ۴۵ ۲-۲-۲ - اطاعت
- ۴۵ ۲-۲-۱-۲ - ثمرات اطاعت از خدا
- ۲-۲-۲-۲ - سفارش موکد به اطاعت از خدا و رسول
- ۴۵ ا و
- ۴۷ ۲-۲-۳ - توکل
- ۴۸ ۲-۲-۳-۱ - ملازمت صبر و توکل
- ۴۹ ۲-۲-۳-۲ - پیامبران و توکل
- ۴۹ ۲-۲-۴ - شکر
- ۵۰ ۲-۲-۴-۱ - حقیقت شکر
- ۵۰ ۲-۲-۴-۲ - تاثیر شکر بر انسان
- ۵۱ ۲-۲-۴-۳ - فرامین شکر
- ۲-۲-۴-۴ - بهره مندی نعمت ، وشکر آن

۵۳ وفای به عهد	۵-	۲-	۲-
۵۴ صبر	۶-	۲-	۲-
۵۵ امر به صبر	۱-	۶-	۲-
۵۶ ارزش صبر	۲-	۶-	۲-۲
۵۷ پاداش صبر	۳-	۶-	۲-
۵۸ معرفت و صبر	۴-	۶-	۲-
۵۸ عبادت	۷-	۲-	۲-
۵۹ ارتباط عبادت و صراط مستقیم	۴-	۷-	۲-
۵۹ فرمان عبادت خداوند	۳-	۷-	۲-
۶۰ جلوه های عبادت خداوند	۴-	۷-	۲-
۶۰ نماز	۸-	۲-	۲-
 اهمیت امر نماز (به اسناد چند	۱-	۸-	۲-
۶۱ (روایت)			
۶۲ امر به اقامه نماز	۲-	۸-	۲-
۶۳ اهمیت و «شاخصه بودن اقامه نماز»	۱-	۸-	۲-
۶۵ دعا	۹-	۲-	۲-
۶۵ جایگاه دعا	۲-	۹-	۲-
۶۶ آداب دعا	۳-	۹-	۲-
۶۷ دعا های جمعی در قرآن	۴-	۹-	۲-
۶۸ دعای خانوادگی و فردی	۵-	۹-	۲-
۶۸ دعا برای خانواده	۶-	۹-	۲-
 دعای حاملان عرش الهی در حق مومنان	۷-	۹-	۲-
۶۹			
۶۹ دعا های فردی	۸-	۹-	۲-
۷۰ هجرت و جهاد	۱۰-	۲-	۲-
۷۰ مجاورت هجرت و جهاد	۱-	۱۰-	۲-
۷۱ جهاد	۲-	۱۰-	۲-
۷۲ حج			
۷۳ بعضی از اسرار عبادات حج	۱-	۱۱-	۲-
۷۴ انفاق	۱-	۱۲-	۲-
۷۵ سروجوب بذل مال	۲-	۱۲-	۲-
۷۶ انفاق و محصورین فی سبیلِ الله	۳-	۱۲-	۲-
۷۷ انفاق و نماز	۴-	۱۲-	۲-

۷۷ انفاق	۵-۱۲	۲-۲
۷۸ ترغیب به انفاق	۶-۱۲	۲-۲
۷۹ اثرات انفاق	۷-۱۲	۲-۲
۷۹ قرض به خدا	۸-۱۲	۲-۲
۸۰ استغفار	۱۳-۲	۲-۲
۸۰ امر به استغفار	۱-۱۳	۲-۲
۸۱ شرایط استغفار	۲-۱۳	۲-۲
۸۱ نمونه هایی از استغفار	۳-۱۳	۲-۲
۸۲ توبه و انابه	۱۴-۲	۲-۲
۸۲ دعوت به توبه و تبشیر آن	۱-۱۴	۲-۲
۸۳ اوّاب ، منیب و انابه	۲-۱۴	۲-۲
۸۴ معرفی مصادیق	۳-۱۴	۲-۲
۸۴ استعاذه	۱۵-۲	۲-۲
۸۶ تجارت خدایی	۱۶-۲	۲-۲
۸۶ شاخصه های این تجارت	۱-۱۶	۲-۲
	ارتباط	۱۷-۲	۲-۲
۸۷ با خداوند :		
۸۸ فصل سوم : رفتارهای ممدوح در ارتباط با دیگران		
۹۰ فرامین قرآن در رفتار با مقام رسالت	۱-۱	۳-۳
۹۰ اطاعت از رسول الله	۲-۱	۳-۳
۹۳ آثار اطاعت از رسول الله		
۹۶ نحوه معاشرتها در ساحت رسول خداوند	۳-۱	۳-۳
	ارتباط تقوا و رعایت ادب در محضر رسول	۴-۱	۳-۳
۹۸ الله		
۹۸ ۲-۳- خانواده		
۹۹ وظایف در مقابل اهل خانه	۱-۲	۳-۳
۹۹ نگهداری از آتش	۲-۲	۳-۳
	آموزش ادب و رعایت حدود در محیط	۳-۲	۳-۳
۱۰۰ خانواده		
۱۰۱ عفو و صفح در خانواده	۴-۲	۳-۳
۱۰۱ یک وظیفه شرعی در مقابل خانواده	۵-۲	۳-۳
۱۰۱ وصیت	۱-۵	۳-۳
۱۰۱ دعا برای خانواده	۶-۲	۳-۳

- ۳-۲-۷- رفتارهای ممدوح در ارتباط با والدین ۱۰۲
- ۳-۲-۸- زنان و همسران ۱۰۵
- ۳-۲-۹- احکام در مورد طلاق ۱۰۷
- ۳-۲-۱۰- نحوه معاشرت (مالی - ارث - و . . .) ۱۰۸
- (در بین ازواج: ۱۰۸
- ۳-۲-۱۱- زمینه های رشد زنان در خطابه های قرآن
به همسران پیامبر و بانوان : قرآن کریم به
بانوان می فرماید ، زمینه های رشد شما اینهاست :
- ۱۰۹ ۱۰۹
- ۳-۲-۱۲- حفظ شونوات زن مسلمان ۱۰۹
- ۳-۲-۱۳- نمونه ای از پیشنهاد ازدواج ومهریه
..... ۱۱۰
- ۳-۲-۱۴- رفتارهای ممدوح در ارتباط با
فرزندان ۱۱۱
- ۳-۲-۱۴-۱- یک نکته در مورد پسر خوانده ها ۱۱۱
- ۳-۲-۱۴-۲- حکم مربوط به شیرخوارگی فرزندان
..... ۱۱۱
- ۳-۲-۱۴-۳- فرزندان و وصیت ۱۱۲
- ۳-۲-۱۴-۴- وصایای لقمان به فرزندش ۱۱۲
- ۳-۳- رفتارهای ممدوح در ارتباط با عموم مردم و**
- انسانها ۱۱۳**
- ۳-۳-۱- رعایت عدالت ۱۱۳
- ۳-۳-۲- دعوت به حق ، (امر به معروف ونهی
ازمنکر) ۱۱۴
- ۳-۳-۴- رفتارهای ممدوح اقتصادی و مالی در
رابطه با انسانهای دیگر ۱۱۵
- ۳-۳-۴-۱- زکات ۱۱۵
- ۳-۳-۴-۳- انفاق ۱۱۵
- ۳-۳-۴-۳- ترس و تقوای خدایی در معاملات و ترک
ربا ۱۱۵
- ۳-۳-۴-۴- مهلت دادن در قرض ۱۱۵
- ۳-۳-۴-۵- در تجارت ۱۱۶
- ۳-۳-۴-۶- منع کم فروشی ۱۱۶

- ۱۱۶ -۳ -۳ -۵ دعوت با بهترین روشهای ممکن :
- ۱۱۷ -۳ -۳ -۶ رفتار با زیر دستان
- ۱۱۷ -۳ -۳ -۷ برخورد با کرامت با لغو
- ۱۱۸ -۳ -۳ -۸ اقتدا به هدایت یافتگان
- ۱۱۸ -۳ -۳ -۹ سوال از أَهْلَ الذُّكْرِ
- ۱۲۰ -۳ -۴ رفتارهای ممدوح مرتبط با اهل کتاب
- ۱۲۲ -۳ -۴ -۱ استواری بر توحید
- ۱۲۲ -۳ -۴ -۱ طعام اوتوالکتاب
- ۱۲۴ -۳ -۵ رفتارهای ممدوح با مسلمانان دیگر، و با دوستان
- ۱۲۴ -۳ -۵ -۱ رفتارهای ممدوح با مسلمین
- ۱۳۳ -۳ -۶ رفتارهای ممدوح با مخالفان
- ۱۳۳ -۳ -۶ -۲ محاجه برای دفاع از حقانیت
- ۱۳۳ -۳ -۷ رفتارهای ممدوح در ارتباط با نیازمندان
- ۱۳۵ -۳ -۷ ویتیمان
- ۱۳۵ -۳ -۷ -۱ اصلاح ودوری از افساد در امور یتیم
- ۱۳۶ -۳ -۷ -۲ اطعام نیازمندان
- ۱۳۹ فصل چهارم: رفتار ممدوح فرد در ارتباط با خویشان
- ۱۴۰ -۴ -۱ فصل اول - رفتار ممدوح فرد در ارتباط با خویشان (در محدوده رویکرد و اندیشه)
- ۱۴۰ -۴ -۱ -۱ توجه به مسئولیت انسان نسبت به خویش
- ۱۴۰
- ۱۴۲ -۴ -۱ -۲ کسب معرفت
- ۱۴۲ -۴ -۱ -۳ تعقل
- ۱۴۳ -۴ -۱ -۴ تفکر
- ۱۴۴ -۴ -۱ -۵ تذکر
- ۱۴۴ -۴ -۱ -۶ تفقه
- ۱۴۵ -۴ -۱ -۷ تثبیت ایمان
- ۱۴۵ -۴ -۱ -۸ تاثیر توکل در خودسازی
- ۱۴۶ -۴ -۱ -۹ روحیه شکرگزاری از خداوند
- ۱۴۷ -۴ -۱ -۱۰ ترس از روز حساب
- ۱۴۸ -۴ -۱ -۱۳ خوف و رجا
- ۱۴۸ -۴ -۱ -۱۴ استعاذه

۱۵۰	۲-۴- رفتارهای ممدو ح فرد در ارتباط با خویش
۱۵۰	(در محدوده عمل)
۱۵۰	۴-۲-۱ تجارت با خداوند
۱۵۱	۴-۲-۲ جهاد و هجرت در راه خدا
۱۵۱	۴-۴-۳ هجرت
۱۵۱	۴-۲-۴ انفاق و تاثیر آن بر انسان
۱۵۲	۴-۲-۵ چند نکته مربوط به انفاق :
۱۵۲	۴-۲-۶ تداین
۱۵۳	۴-۲-۷ تزکیه و اصلاح امور انسان
۱۵۴	۴-۲-۸ صبر و استقامت
۱۵۴	۴-۲-۸-۱ جلوه های صبر
۱۵۵	۴-۲-۹ تاثیر خلوت با خدا و شب زنده داری در سازندگی انسان
۱۵۶	۴-۲-۱۰ تاثیر خوف و خشیت از خداوند در انسان
۱۵۷	۴-۲-۱۱ توجه به زاد و توشه
۱۵۸	۴-۲-۱۲ بر و نیکی
۱۵۸	۴-۲-۱۳ انتخاب اسوه های حسنه
۱۵۹	۴-۲-۱۴ توجه به قرآن و انذارهای آن
۱۵۹	۴-۲-۱۵ اجتناب از گناه
۱۵۹	۴-۲-۱۶ اعتدال در رفتار
۱۶۰	۴-۲-۱۷ کسب علم و یافتن استاد الهی
۱۶۱	۴-۲-۱۸ احکام
۱۶۲	۴-۲-۱۸-۱ احکام روزه
۱۶۲	۴-۲-۱۸-۲ نماز
۱۶۳	۴-۲-۱۸-۳ حج
۱۶۳	۴-۲-۱۹ حفظ قسم
۱۶۴	۴-۲-۲۰ وصیت
۱۶۵	فصل پنجم : الگوهای رفتاری در قرآن کریم
۱۶۶	۵-۱- حضرت ابراهیم
۱۶۹	۵-۲- حضرت اسماعیل
۱۷۰	۵-۳- حضرت یوسف
۱۷۲	۵-۳- حضرت شعیب

- ۱۷۲ - ۳ - ۵ - نمونه ای از رفتارهای خدائی در جوانی (در سوره قصص)
- ۱۷۳ - ۵ - ۵ - حضرت موسی
- ۱۷۳ - ۵ - ۶ - زکریا و یحیی
- ۱۷۴ - ۵ - ۷ - یونس (ذالنون)
- ۱۷۴ - ۵ - ۸ - الیاس
- ۱۷۴ - ۵ - ۹ - ایوب
- ۱۷۴ - ۵ - ۱۰ - داوود
- ۱۷۵ - ۵ - ۱۱ - سلیمان
- ۱۷۵ - ۵ - ۱۲ - الگوهای رفتاری دیگر: عبادالرحمان
- ۱۷۶ - ۵ - ۱۲ - ۱ - خضر (در محضر معلم الهی)
- ۱۷۸ - ۵ - ۱۲ - ۲ - اوتوا العلم
- ۱۷۹ - ۵ - ۱۲ - ۳ - اولوالالباب
- ۱۸۱ - ۵ - ۱۲ - ۴ - محسنین
- ۱۸۳ - فصل ششم: رفتارهای ممدوح جوامع
- ۱۸۴ - ۶ - ۱ - رفتارهای ممدوح جوامع به طور کلی
- ۱۸۴ - ۶ - ۱ - ۱ - پاسخ به دعوت فرستادگان الهی
- ۱۸۴ - ۶ - ۲ - ۱ - دعوت جامعه به حق و توجه و تفکر در دعوت الهی
- ۱۸۶ - ۶ - ۲ - رفتارهای ممدوح در ارتباط با جامعه الهی
- ۱۸۶ - ۶ - ۲ - ۱ - برپایی دین و رفتارهای الهی در جامعه
- ۱۸۶ - ۶ - ۲ - ۲ - اتحاد خدایی، و تذکر نعمتهای الهی
- ۱۸۷ - ۶ - ۲ - ۳ - امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۸۷ - ۶ - ۲ - ۴ - نصرت دین خدا
- ۱۸۷ - ۶ - ۲ - ۵ - قیام و جهاد برای خدا
- ۱۸۷ - ۶ - ۲ - ۶ - کرامت و دوری از سستی
- ۱۸۸ - ۶ - ۲ - ۷ - ملاک امتیاز در یک جامعه الهی
- ۱۸۸ - ۶ - ۲ - ۸ - اجرای حاکمیت حق در جامعه
- ۱۸۸ - ۶ - ۲ - ۹ - برقراری قسط
- ۱۸۸ - ۶ - ۲ - ۱۰ - رفتارهای اقتصادی در جامعه الهی
- ۱۸۸ - ۶ - ۲ - ۱۰ - ۱ - تجارت مشروع
- ۱۸۹ - ۶ - ۲ - ۱۰ - ۲ - رعایت حقوق به طور کامل
- ۱۹۰ - ۶ - ۲ - ۱۰ - ۳ - زکات آری! ربا هرگز!

- ۱۹۰ ۶ - ۲ - ۱۰ - ۴ - انجام عدل و احسان و بخشش
- ۱۹۰ ۶ - ۲ - ۱۱ - - رفتارهای جامعه الهی در مقابل دشمن
- ۱۹۰ ۶ - ۲ - ۱۱ - ۱ - منع ولایت غیر خدا بر مومنان
- ۱۹۰ ۶ - ۲ - ۱۱ - ۲ - کسب آمادگی دفاعی همه جانبه
- ۱۹۱ ۶ - ۲ - ۱۱ - ۳ - مقاتله با کفار
- ۱۹۳ ۶ - ۲ - ۴ - رفتارها با مشرکان
- ۱۹۷ منابع

معارف قرآن کریم جامع نیازهای هدایتی بشر بوده و قابلیت عرضه **نظام مند** رانیز دارد . بنابراین پژوهش حاضر به بررسی رفتارهای ممدوح قرآن و **معرفی فرهنگ رفتارهای پسندیده** آن به علاقمندان پرداخته ، و بر خلاف پژوهشهایی که غالباً یک و یا گروه خاصی از رفتارها را بررسی نموده اند ، در صدد ارائه تصویری کلی است .

محدودیت عمده در این پژوهش حجم وسیع آیات بود ، زیرا **روشن کلی** (پس از رویت معجم های موجود) مطالعه و تامل یک به یک آیات بوده تا به این وسیله ، از هرگونه پیشداوری ! و فعالیت کلیشه ای در مورد فقط تعداد محدودی از رفتارها پرهیز شده و مجموعه کاملی از این رفتارها ، در دسته بندی ویژه قرار گیرد . در مرحله بعد آیات مربوطه تفکیک و همراه با نکاتی ، تحت عنوان زیر قرار گرفتند : ۱- ارتباط ایمان و اعمال صالح ۲- رفتارهای ممدوح در ارتباط با خداوند ، ۳- باخوشتن ، ۴- با دیگران ، ۵- رفتارهای ممدوح جوامع و ۶- الگوهای رفتاری در قرآن .

نتایج کلی : - از رفتارهای ممدوح در ارتباط با خداوند ذکر اوست و ایمانی که موجب اعتصام به حق و هدایت به صراط مستقیم و محبت خداوند است . خوف و خشیت الهی، پلکان رشد است ؛ باید تسلیم اوشد و به اخلاص رسید و به او اعتماد نموده و دل ذاکر و تسبیح گویش باشد . و تجلی شناخت درست خداوند در عمل و تقوا است که موجب تکفیر گناهان و پاداش است ، به ویژه اگر با صبر و اطاعت مزین شود ، در عرصه عمل نیز باید با توکل و شکر، عهد و پیمان الهی را تحکیم نمود . نماز نماد بندگی ! و دعا توفیق ارتباط با محبوبی است که هجرتها و جهاد و حج و انفاقها برای اوست . بنده اگر لغزید استغفار می کند و با توبه و انابه بر می گردد و دائم در استعاذه به کسی است که او را به بهترین تجارتها فرا می خواند .

- از رفتارهای ممدوح در ارتباط باخوشتن: اینکه باید بدانیم که **همه نسبت به خود مسئولیم** ! و کسب معرفت و تعقل و تفکر در آیات الهی و تفقه توصیه موکد قرآن است و از متذکرین و اولوالباب باشیم. از ویژگی های مومن حقیقی توکل و روحیه شکرگزاری و تقوا است و با اعتدال و خوف و رجاء به پناهگاه امن الهی رفته تا حدی که به درجه متعالی « ترک غیر خداوند » برسیم .. انسان سوداگر، تجارت پر سود خدایی را بر می گزیند و اوامر جهاد و هجرت و انفاق را لبیک می گوید ، زیرا چارچوب های الهی ملاک رفتار اوست تا به تزکیه رسد و صبر و تهجد شبانه را دوست دارد . از نیکان است . و با دیده عبرت بین در پی زاد و توشه آخرت و یافتن بهترین الگوهای رفتاری است . به انداز قرآن گوش دارد و حدود را رعایت می کند و در طلب معرفت به محضر استاد خدایی می رود و فروعات رفتارش نیز مطابق احکام دین است .

- در رفتارهای ممدوح قرآنی با دیگران ، ابتدا وظایف در **قبال مقام رسالت** آمده ؛ و نکات دقیقی نیز در رفتار با اعضای خانواده و زیر مجموعه های آن به چشم می خورد که رعایت آنها موجب ثبات و عزت و حفاظت خانواده از آفات گوناگون است . از جمله : امر به نماز، رعایت حدود، وصیت شایسته ، دعا برای

خانواده، احترام به والدین، نحوه معاشرت با همسران ، در ازدواج، طلاق، معاشرت های مالی و ... البته این نکات از **نتایج فرعی** مفید برای مدرسین امور خانواده وامثال اینها نیز هست ؛

از رفتارها در ارتباط با عموم انسان ها رعایت عدالت، دعوت به حق و رفتارهای سالم اقتصادی و اجتماعی است. و در ارتباط با مسلمین دیگر ، پرورش متخصصان دینی در حدکفایت و قصاص دو نکته مهمند. و در رابطه با دوستان، رعایت حدود، نحوه رفتار با جاهلان ، داد و ستدو تداین، پاسخ احسن به خوبی ها، جا باز کردن جا در مجالس و آمده است در رابطه با نیازمندان نیزاصول بر اصلاح امور آنها و دوری از فساد است.

- در قرآن «**جامعه و اجتماع**» دارای **هویت خاصی** می باشد.

- و در بخش رفتارهای ممدوح جوامع الهی آمده که محور رفتارها باید بر اساس توحید و اجرای عدالت و قسط الهی باشد. ، این پژوهش با معرفی الگوهای رفتاری قرآنی، تکمیل شده .

رجوع به این پژوهش در ابتدای یک تحقیق قرآنی در ممدوحات رفتار ی، **پیشنهاد** ماست ، که با

مراجعه به آن جایگاه موضوعات جزئی منتخب، نسبت به کل رفتارهای ممدوح قرآن مشاهده و سپس اقدامات لازم به عمل آید.

مقدمه :

خداوند در سوره الصافات ، به ماجرای گفتگوی میان مجرمان جهان آخرت، که برای توجیه جرم خود ، دیگران را باعث و بانی جلوه داده و تحریکات آنها را مسبب انحراف خویش معرفی نمایند ، اشاره نموده و می فرماید: اما شما (مستکبران کوردل) بطور مسلم عذاب دردناک (الهی) را خواهید چشید! وَمَا تُجْرَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ «۳۹» و جز به آنچه انجام می دادید کیفر داده نمی شوید، إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ «۴۰» جز بندگان مخلص خدا (که از این کیفرها برکنارند)! برای آنان [بندگان مخلص] روزی معین و ویژه ای است، . . . و قرآن کریم بعد از ذکر و توصیف نعمت های ویژه این گروه می فرماید: کسی از آنها می گوید: «من همنشینی داشتم... که پیوسته می گفت: آیا (به راستی) تو این سخن را باور کرده ای... که وقتی ما مریدیم و به خاک و استخوان مبدل شدیم، (بار دیگر) زنده می شویم و جزا داده خواهیم شد (سپس) می گوید: «آیا شما می خواهید به او بنگرید و به او سری بزنید؟ در این وقت نگاهی می کند، و او را در میان دوزخ می بیند. سپس با بیان گفتگوی این دو نفر که در زندگی دنیایی با هم در ارتباط نزدیک و مصاحب هم بوده اند ، سخن دوست و همنشین با ایمان را می آورد او می گوید: «به خدا سوگند نزدیک بود مرا (نیز) به هلاکت بکشانی! او اگر نعمت پروردگارم نبود، من نیز از احضار شدگان (در دوزخ) بودم! نکته قابل توجه و تامل ، نوع و جهت و رویکرد و نحوه اعمال است . آنجا که می فرماید: إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ «۶۰» راستی این همان پیروزی بزرگ است! لِمِثْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ «۶۱» آری، برای مثل این، باید عمل کنندگان عمل کنند! ۱ و راه و روش وصول به مقامات و جایگاه بهشت عمل و تلاشی اینگونه است . (آیات ۲۷ الی ۶۱ سوره مبارکه الصافات .)

بنابراین کسی که جهت و روش خدائی را برای زندگی خود برگزیده ، و دین اسلام را که کاملترین روش ارائه شده از طرف خداوند است ، انتخاب نموده و باور قلبی دارد که قرآن کریم ، کتاب زندگی است و می خواهد اعمال و رفتارش مطابق با آن باشد، باید به رفتارهای ممدوح در قرآن به گونه خاصی توجه نماید و آنها را سرلوحه زندگی خود در ابعاد مختلف قرار دهد، تا سعادت مند شود.

فصل اول

کلیات

طرح مسئله (تعریف موضوع)

گرچه همه عالم تجلی خداوند است ولی قرآن کریم یک تجلی خاص از اوست. و برای هرثنه ای که بخواهد جرعه ای از معرفت را دریابد راهنما و پاسخگو است. مولای مسلمین علی (علیه السلام) در مورد جایگاه قرآن کریم فرمودند: «قرآن پایه های اسلام و ستون های محکم آن است.»^۱ کتاب خدا در میان شما سخنگوئی است که هیچگاه زبانش از حقگویی کند و خسته نمی شود و همواره گویاست! خانه ای است که ستونهای آن فرو نمی ریزد و صاحب عزتی است که یارانش هرگز شکست نمی خورند.^۲ محل امنی است برای هر کس که وارد آن شود، راهنمایی است تا از او پیروی کنند، وسیله انجام وظیفه است، برای آن که قرآن را راه و رسم خود قرار دهد، برهانی است برای آن کس که بخواهد با آن سخن بگوید، عامل پیروزی است برای آن کس که با آن استدلال کند، نجات دهنده است برای آنکس که حافظ آن باشد و به آن عمل کند و راهبر آن که آن را به کار بگیرد.^۳

قابلیت بی انتهای این کتاب شریف در پاسخگویی به سوالات و مشکلات رفتاری متعدد و متنوع بشر و ارائه برنامه جامع و عملی برای زندگی فراتر از زمان و مکان است! تازگی و شادابی همیشگی آن به گونه ای است که: «تکرار و شنیدن پیای آیات، کهنه اش نمی سازد، و گوش از شنیدن آن خسته نمی شود، کسی که با قرآن سخن بگوید راست گفته و هر کس بدان عمل کند پیشتاز است»^۴.

آنچاکه اشتباهات و شبهات نقص دانش بشری انسان جستجوگر حق را ملول می سازد، با تمام وجود حقیقت این کلام وصی برحق پیامبر را در می یابد که: «خدا قرآن را فر و نشاننده عطش علمی دانشمندان و باران بهاری برای قلب فقیهان و راه گسترده وسیع برای صالحان قرار داده» بنابراین پیروی از قرآن و انطباق رفتارها با آن نه تنها موجب رشد و کمال، بلکه وظیفه ماست، زیرا «خداوند پیمان عمل کردن به قرآن را از بندگان گرفته و آنان را در گرو دستوراتش قرار داده است»^۵ و در روز قیامت ندادند ه ای بانگ می زند که آگاه باشید امروز هر کس گرفتار بذری است که کاشته و گرفتار عملی است که انجام داده، جز اعمال منطبق با قرآن!^۶

با عنایت به مقدمات فوق، و برای گوش جان سپردن به نصایح امام برحق که فرمود، «پس شما در شمار عمل کنندگان به قرآن باشید، با قرآن خدا را بشناسید، و خویشتن خویش را با قرآن اندرز دهید، و رای و نظر خود را برابر قرآن متهم کنید، و خواسته های خود را با قرآن

۱ - نهج البلاغه - خطبه ۱۹۹

۲ - نهج البلاغه - خطبه ۱۳۳

۳ - نهج البلاغه - خطبه ۱۹۹

۴ - نهج البلاغه - خطبه ۱۵۶

۵ - نهج البلاغه - ۱۸۳

۶ - نهج البلاغه - ۱۷۶ خطبه

نادرست بشمارید^۱». اینجانب عنوان رساله پایان تحصیل خود را «رفتارهای ممدوح در قرآن» نهادم، تا سهمی - به اندازه ظرفیت ناچیز وجودم - در جهت معرفی فرهنگ و رفتارهای قرآنی - داشته باشم.

برای توضیح بیشتر عرض می‌دارم که:

رفتارهای آدمی در قرآن کریم مورد سنجش و قضاوت قرار گرفته است و در مواردی مستقیم یا غیر مستقیم، انسان از رفتارهایی بر حذر داشته شده است! و رفتارهایی نیز مورد تایید و تمجید واقع شده است؛ که در محدوده این رفتارها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

رفتارهایی که خداوند به آن امر فرموده است!

رفتارهایی که خداوند برای آنها پاداش و ثواب قرار داده است!

رفتارهایی که، در زیر مجموعه و تحت اعمال صالح قرار می‌گیرند!

رفتارهایی که، تحت عناوینی مثل «صراط مستقیم» و «سبیل السلام» و ... بیان شده است!

رفتارهای مبتنی بر ایمان و اعمال حسن!

رفتارهایی که متأثر، و یا از آثار رفتارهای ممدوح دیگری مانند عزت، تقوا، تعقل، فلاح و

... هستند!

رفتارهای الگو در قرآن (مانند برخورد ابراهیم (ع) با ...) و

در این رساله، سعی شده، - بعد از بررسی و دقت در یکایک آیات مبارکه قرآن، آیاتی که در برگیرنده رفتارهای فوق است را جدا نموده و تحت این عناوین کلی: رفتارهای ممدوح در ارتباط با خداوند، با دیگران و با خویشتن دسته بندی نماید و البته هر کدام از این عناوین کلی دارای تقسیم بندی فرعی نیز می‌باشند و سپس برای تکمیل، الگوهای رفتاری موجود در قرآن، و رفتارهای ممدوح اجتماع نیز معرفی شده است، و البته هر کدام از اینها زیر مجموعه های خاص خود را دارند.

اهتمام پژوهشگر این بوده که این دسته بندی‌ها را با دقت و تامل به انجام رسانده و مراقبت شود تا خداوند متعال از فضل و لطف خود بنده اش را راهنمایی فرماید!

نکته: در ذیل بعضی از آیات به مناسبت! احادیثی از ائمه اطهار - علیهم السلام - از کتب تفسیری آورده شده است. و این انتخاب، به جهت تاکید مقام شامخ رسالت خاتم در همراهی قرآن و عترت بوده است.

اهمیت موضوع

پژوهش حاضر از سویی بیانگر جامعیت معارف قرآن کریم، (در کلیه شئون زندگی فردی و اجتماعی انسانی و جنبه های دنیوی و اخروی سعادت او) و از سوی دیگر جلوه ای از قابلیت نظام مند شدن این معارف جامع و گوناگون است. و همچنین دال بر کمال مفاهیم و محتوای

^۱ - نهج البلاغه - خطبه ۱۷۶

والای آموزشی و تربیتی آن بوده و اینکه این کتاب شریف پا سخگوی همه نیازهای هدایتی بشر (فرا تر از زمان و مکان خاص) است! و اینها همه حاکی از عظمت این معجزه منحصر به فرد الهی است.

هدف از تحقیق

- ۱- سعی و تلاش در جهت انتقال مفاهیم والای قران کریم به سطح جامعه.
- ۲- دسته بندی رفتارهای ممدوح قرانی به منظور سهولت شناخت این رفتارها.
- ۳- ارائه معیارها و ملاک هایی بر مبنای چهار چوب قران، به منظور تشخیص رفتارهای ممدوح از سایر رفتارها.
- ۴- ترویج رفتارهای قرانی و متوجه نمودن احاد جامعه به این که قران کتاب و برنامه زندگی است.
- ۵- این پژوهش بر آن است که یک تصویر کلی از رویکرد قران، در ابعاد و زمینه های مختلف زندگی انسانها ارائه نماید، به طوری که هر فردی که خواهان محوریت قران در صحنه زندگی خود است، بداند که رفتار ممدوح و مورد تائید قران در محدوده های مختلف زندگی فردی و اجتماعی او چیست!

سابقه تحقیق

- موضوع اخلاق، و بطور کلی پرداختن به اوامر و نواهی الهی و رفتارهای مورد تائید، در کتب اخلاقی بسیاری مطرح شده است، که از جمله می توان به این کتابها اشاره نمود:
- کتاب جامع السعادات از ملا مهدی نراقی
 - و کتاب معراج السعاده ملا احمد نراقی اشاره نمود؛
 - و از کتب جدیدالتالیف:
 - کتاب اخلاق در قران، از آیت الله مکارم شیرازی (مشمول بر سه جلد، در اصول و فروع مسائل اخلاقی)
 - و همچنین کتاب مراحل اخلاق در قران، از آیت الله عبدالله جوادی آملی رامی توان نام برد.
- و در بین پایان نامه های دانشجویی موجود، گرچه موضوعاتی مانند پرداختن به یک یا چند موضوع اخلاقی، در حد قابل توجهی کار شده است، که از جمله آنها می توان به این نمونه ها اشاره نمود:
- «رفتارهای صالح و ناصالح» از خانم زهرا سیفی اصفهانی،
 - «تاثیر عمل در سعادت انسان از نظر قران» نوشته آقای سید حسین حسینی زندآبادی (در دانشگاه اصول دین به انجام رسیده اند)،
 - و موضوعاتی از این قبیل.... (در دانشگاههای مختلف....) اشاره نمود که مرتبط با موضوع است، ولی گستره آنها نسبت به پژوهش حاضر محدودتر است و جامعیت و نظام مندی مورد نظر این رساله در آنها به چشم نمی خورد، به شکلی که شامل همه رفتارهای ممدوح قران کریم، و